

**Quick scan
beschermde natuurwaarden
plangebied
Amundsenstraat 2-40
te Valkenswaard**

Opdrachtgever: Woningbelang Valkenswaard

November 2015

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	2
2. Analyse beschermde natuurwaarden	2
2.1. Zoogdieren.....	2
2.1.1. Vleermuizen	2
2.1.2. Grondgebonden zoogdieren	2
2.2. Vogels	2
2.3. Vaatplanten	3
3. Toetsing Flora- en faunawet	3
3.1. Tabel 1: algemene soorten	3
3.1.1. Algemene beschrijving	3
3.1.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.....	4
3.2. Tabel 2: overige soorten	4
3.2.1. Algemene beschrijving	4
3.2.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.....	5
3.3. Tabel 3: soorten van Bijlage 1 van Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten en soorten opgenomen in Bijlage IV van EU-Habitatrichtlijn.....	5
3.3.1. Algemene beschrijving	5
3.3.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.....	6
3.4. Vogels	6
3.4.1. Algemene beschrijving	6
3.4.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.....	7
3.5. Conclusies en aanbevelingen.....	7
4. Literatuur en bronvermelding.....	7

1. Inleiding

Het voornemen is om de woningen aan de Amundsenstraat te Valkenswaard te slopen. Alvorens gestart kan worden met deze werkzaamheden dient in het kader van de Flora- en faunawet te worden nagegaan welke natuurwaarden binnen het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, in welke mate deze natuurwaarden beschermd zijn volgens de Flora- en faunawet, in hoeverre deze beschermde natuurwaarden worden aangetast door de geplande activiteiten en of de aanvraag van een ontheffing noodzakelijk is.

Begin november 2015 is door Woningbelang aan het Ecologisch Adviesbureau Cools de opdracht verleend om een quick scan uit te voeren naar de eventueel aanwezige beschermde natuurwaarden binnen het plangebied. Op 13 november 2015 is het plangebied onderzocht op de aanwezigheid van beschermde soorten.

2. Analyse beschermde natuurwaarden

Het plangebied omvat een appartementenblok van 20 woningen, in een 3 laags gebouw, uitgevoerd met plat dak. Aan de voor- en achterzijde van het appartementenblok bevinden zich (zeer) kleine voortuintjes.

2.1. Zoogdieren

2.1.1. Vleermuizen

De flatwoningen zijn tot voor zeer kort geleden bewoond geweest. Eind oktober 2015 zijn de bewoners vertrokken. Binnen de woningen zijn geen geschikte verblijfsmogelijkheden voor vleermuizen aanwezig. Binnen het complex zijn geen kelderruimten aanwezig, en ook zolderruimten ontbreken. Eveneens ontbreken geschikte open voegen, zoals stootvoegen, ventilatievoegen, of dilatatievoegen. Aangezien het complex is uitgevoerd met een plat dak ontbreekt ook een dakconstructie met dakpannen. Wel bevindt zich rondom het complex een boeiboord. Dit boeiboord is uitgevoerd met trespaplaat. Dit materiaal is erg glad en biedt vleermuizen te weinig houvast om een geschikt onderdeel te kunnen zijn van verblijfplaatsen. Op raamkozijnen en ramen zijn geen uitwerpseltjes of urine-streepjes van vleermuizen aangetroffen. Ook op andere plaatsen binnen het plangebied zijn geen sporen van mogelijke verblijfplaatsen vastgesteld. Op basis van het veldbezoek en deskundigenervaring kan worden geconcludeerd dat er geen vaste verblijfplaatsen van vleermuizen binnen het plangebied voorkomen.

Binnen het plangebied komen ook geen lijnvormige begroeiingselementen voor die als vaste vlieg-route voor vleermuizen kunnen fungeren.

2.1.2. Grondgebonden zoogdieren

Op basis van het veldbezoek en een deskundigenoordeel mag worden aangenomen dat het plangebied een vaste verblijfplaats en/of foerageergebied is voor de huismuis, huisspitsmuis en mogelijk ook de mol en het konijn. Met uitzondering van de huismuis zijn de genoemde soorten beschermd volgens de Flora- en Faunawet.

2.2. Vogels

Gierzwaluw en huismus

Gierzwaluwen broeden vaak in dakconstructies, zoals onder dakpannen, onder dakleien, gootlijsten, muurspleten, in gaten en kieren rond dakkapellen. Binnen het plangebied ontbreken deze mogelijkheden geheel. Ook het rond de dakrand aanwezige boeiboord biedt geen mogelijkheden voor broedende gierzwaluwen.

Tijdens het onderzoek op 13 november 2015 zijn enkele huismussen in de aanwezige begroeiing rond het complex waargenomen. Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden die het aannemelijk maken dat er binnen het plangebied huismussen tot broeden (kunnen) komen.

Kauw

Op het dak bevinden zich een aantal die voorzien in de afvoer van rookgassen die vrijkomen bij het gebruik van kachels of haard. Een aantal van de hierin uitkomende rookkanalen is op het dak voorzien van een kapje dat voorkomt dat vogels nesten bouwen in het rookkanaal. Een aantal rookkanalen beschikt niet (meer) over een dergelijk kapje, en dat betekent dat vogels toegang hebben tot het rookkanaal. Tijdens het onderzoek werden er regelmatig kauwen op deze schoorstenen waargenomen, en de kans is daarom groot dat deze hier territoria bezetten, en nesten bouwen. Indien het complex in het voorjaar nog niet gesloopt zou zijn kunnen kauwen in het voorjaar hun nesten bouwen in deze schoorstenen. Deze nesten vallen dan onder de bescherming van de Flora- en Faunawet. Het is daarom zaak om er voor te zorgen dat sloop voor het volgende broedseizoen (omstreeks maart) zal hebben plaatsgevonden. Indien dat om een of meerdere redenen niet lukt, is het raadzaam om voorzieningen te treffen die voorkomen dat vogels, in dit geval met name kauwen, nesten bouwen in een of meerdere van deze schoorstenen.

Overige soorten

Tijdens het onderzoek zijn een of enkele exemplaren waargenomen van (zeer) algemene vogelsoorten zoals de roodborst, merel, heggenmus, ekster, kauw, boomkruiper, groenling, zwarte mees, pimpelmees, koolmees en houtduif. Een deel van de nu nog aanwezige begroeiing is potentieel geschikt om nestgelegenheid aan diverse vogelsoorten te bieden. Te denken valt hierbij aan soorten zoals de heggenmus, merel, winterkoning, roodborst, groenling, vink, houtduif en turkse tortel. De nesten van deze soorten zijn beschermd, dus wanneer deze vogels in het voorjaar inderdaad nog een nest zouden kunnen bouwen in deze begroeiing, dan mag deze begroeiing volgens de Flora- en faunawet niet verwijderd worden totdat het broedseizoen voorbij is. Het advies is dan ook om wanneer sloop niet op zeer korte termijn (niet voor 1 maart) kan plaatsvinden in ieder geval de nog aanwezige begroeiing op (zeer) korte termijn, maar in ieder geval voor het broedseizoen te verwijderen.

2.3. Vaatplanten

Er zijn tijdens het veldbezoek enkele plantensoorten waargenomen, zoals akkerdistel, bijvoet, gewoon biggenkruid, hop, schijnaardbei, bezemkruiskruid, jakobskruiskruid en paarse dovenetel. Het betreft uitsluitend (zeer) algemene soorten. De kans dat er beschermde plantensoorten in de (voormalige) tuintjes voorkomen is op basis van het veldbezoek en deskundigenervaring uitgesloten.

3. Toetsing Flora- en faunawet

Activiteiten die een schadelijk effect hebben op soorten die beschermd zijn volgens de Flora- en faunawet zijn in principe verboden. Van dit verbod kan onder voorwaarden worden afgeweken, met een vrijstelling, door het nemen van mitigerende maatregelen of door een ontheffing.

In de Flora- en faunawet zijn de beschermde planten- en diersoorten verdeeld in vier groepen.

3.1. Tabel 1: algemene soorten

3.1.1. Algemene beschrijving

Van de 43 soorten die in tabel 1 zijn opgenomen komen bijna alle soorten in Noord-Brabant voor. Naast diverse algemene soorten, zoals de mol, het konijn, de rosse woelmuis, bosmuis, bastaardkikker, bruine kikker en gewone pad, behoren tot tabel 1 ook enkele provinciaal minder algemene soor-

ten zoals de meerkikker, kleine watersalamander, egel, bunzing, koningsvaren, zwanenbloem, brede wespenorchis, dotterbloem en grasklokje.

Voor de soorten opgenomen in tabel 1 geldt een vrijstelling van de volgende verbodsartikelen:

Artikel 8: Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9: Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10: Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11: Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12: Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Voor deze soorten hoeft dus geen ontheffing te worden aangevraagd dan wel een gedragscode te worden opgesteld of gevolgd. Een vrijstelling betekent echter niet dat de soorten niet meer beschermd zijn en geldt er nog altijd de zogenaamde zorgplicht: *'Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving. Deze zorg houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.'*

3.1.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.

Binnen het plangebied komen van de soorten die behoren tot de tabel 1 de huisspitsmuis en mogelijk ook de mol en het konijn voor. Door de geplande activiteiten zullen de huidige functies als vaste verblijf- en/of foerageergebied voor de genoemde soorten grotendeels tot geheel verdwijnen. In de omgeving van het plangebied is voor de genoemde soorten echter voldoende geschikt leefgebied aanwezig. Op lokaal niveau zullen er door de geplande activiteiten dan ook geen negatieve invloed ontstaan op de gunstige staat van instandhouding van de genoemde soorten.

3.2. Tabel 2: overige soorten

3.2.1. Algemene beschrijving

Van de 102 soorten die in tabel 2 zijn opgenomen komen er 38 soorten in Noord-Brabant voor. De meeste soorten zijn (zeer) zeldzaam. Vrij algemeen tot vrij zeldzaam zijn de wilde gagel, kleine en ronde zonnedauw, klokjesgentiaan, het waterdrieblad, de eekhoorn, levendbarende hagedis, Alpenwatersalamander en kleine modderkruiper. Voor de soorten opgenomen in tabel 2 geldt een vrijstelling van de verbodsartikelen 8 tot en met 12 (zie paragraaf 2.1) als de geplande activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit goedgekeurde gedragscode. Een gedragscode wordt meestal opgesteld per een organisatie, sector of bedrijfsschap. In een gedragscode staat beschreven hoe de schade aan beschermde soorten (zoveel mogelijk) wordt voorkomen of hoe de gunstige staat van instandhouding van soorten wordt gegarandeerd door bepaalde maatregelen binnen of buiten het gebied. Een gedragscode moet worden ingediend voor goedkeuring bij de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Er mag ook gebruik worden gemaakt van een reeds bestaande en goedgekeurde gedragscode met betrekking tot soortgelijke werkzaamheden die zullen worden uitgevoerd binnen het desbetreffende gebied.

Bij een gebruik van een gedragscode is de aanvraag van een ontheffing niet nodig, maar de activiteiten moeten aantoonbaar worden uitgevoerd zoals in de gedragscode staat aangegeven. Door de Minister zijn gedragscodes definitief goedgekeurd met betrekking tot ondermeer de bouw- en ontwikkelingssector, bosbeheer, natuurbeheer en beheer gemeentelijke groenvoorzieningen.

Als er niet wordt gewerkt volgens een goedgekeurde gedragscode dan moet worden aangetoond of er al dan niet mitigerende maatregelen kunnen worden genomen die de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats van een soort uit tabel 2 garanderen. Als deze maatregelen kunnen worden uitgevoerd dan is de aanvraag van een ontheffing voor de soorten uit tabel 2 niet nodig. Om er zeker van te zijn dat de geplande maatregelen voldoende zijn moeten de maatregelen ter goedkeuring worden voorgelegd aan de Dienst Regelingen.

Als de mitigerende maatregelen niet kunnen worden uitgevoerd dan moet een ontheffing voor de soorten uit tabel 2 worden aangevraagd. De aanvraag wordt bij een ontheffing voor een ruimtelijke ingreep beoordeeld op de volgende punten:

- In welke mate wordt de functionaliteit van de vaste voortplantings-, rust- en/of verblijfplaats aangetast door de geplande activiteiten?
- Komt de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar?

3.2.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.

Van de soorten die behoren tot de tabel 2 zijn binnen het plangebied geen soorten waargenomen.

3.3. Tabel 3: soorten van Bijlage 1 van Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten en soorten opgenomen in Bijlage IV van EU-Habitatrichtlijn

3.3.1. Algemene beschrijving

Van de 105 soorten die in tabel 3 zijn opgenomen komen er circa 30 soorten in Noord-Brabant voor, zoals diverse vleermuissoorten, de das, hazelworm, vinpootsalamander, boomkikker, kamsalamander, grote modderkruiper, drijvende waterweegbree en het heideblauwtje. De meeste soorten zijn provinciaal (zeer) zeldzaam. Minder zeldzaam zijn de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, water-vleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis en plaatselijk ook het heideblauwtje en de vinpootsalamander.

De aanvraag van een ontheffing is niet nodig als er maatregelen kunnen worden genomen die de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats van een soort uit tabel 3 garanderen. Om er zeker van te zijn dat de geplande maatregelen voldoende zijn moeten de maatregelen ter goedkeuring worden voorgelegd aan de Dienst Regelingen.

Als de mitigerende maatregelen niet kunnen worden uitgevoerd dan moet een ontheffing voor de soorten uit tabel 3 worden aangevraagd. De aanvraag wordt beoordeeld op de volgende punten:

- In welke mate wordt de functionaliteit van de vaste voortplantings-, rust- en / of verblijfplaats aangetast door de geplande activiteiten?
- Is er een wettelijk belang?
- Is er een andere bevredigende oplossing?
- Komt de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar?

Voor soorten uit tabel 3 geldt dat voor een ruimtelijke ingreep ontheffing wordt verleend op grond van de volgende wettelijke belangen:

- Bescherming van flora en fauna
- Volksgezondheid of openbare veiligheid
- Dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten.

Een ontheffing wordt niet verleend voor Bijlage IV-soorten in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling, echter wel voor de Bijlage 1-soorten.

De Dienst Regelingen beoordeelt uiteindelijk of het wettelijk belang zwaarder weegt dan het overtreden van de verbodsbepaling(en).

3.3.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.

Tijdens het onderzoek zijn geen vleermuizen dan wel sporen van vleermuizen aangetroffen in of aan de gebouwen. Binnen het plangebied komen ook geen lijnvormige begroeiingselementen voor die als vaste vliegroute voor vleermuizen kunnen fungeren.

3.4. Vogels

3.4.1. Algemene beschrijving

Iedere inheemse vogelsoort is beschermd. In Noord-Brabant broeden circa 190 vogelsoorten. Het overgrote deel is zeer tot vrij zeldzaam en circa 30 vogelsoorten zijn (zeer) algemeen.

Tijdens de activiteiten moet rekening worden gehouden met het broedseizoen van vogels. De Flora- en faunawet kent geen standaardperiode voor het broedseizoen. Volgens de Natuurkalender van broedvogels varieert de broedperiode per soort in sterke mate. Zo bevindt de broedperiode van de Turkse tortel zich tussen begin februari en eind december en de periode van de blauwborst tussen begin april en eind juni.

De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest op een andere plek. Deze vogelnesten die eenmalig worden gebruikt vallen alleen tijdens het broedseizoen onder de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet. Voor deze vogelsoorten is geen ontheffing nodig voor activiteiten buiten het broedseizoen. De aanvraag van een ontheffing is ook niet nodig als er maatregelen kunnen worden genomen die de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats van een vogelsoort garanderen. Om er zeker van te zijn dat de geplande maatregelen voldoende zijn moeten de maatregelen ter goedkeuring worden voorgelegd aan de Dienst Regelingen.

Als de maatregelen niet kunnen worden uitgevoerd dan moet een ontheffing voor de vogelsoorten worden aangevraagd op grond van een wettelijk belang uit de Vogelrichtlijn, te weten:

- Bescherming van flora en fauna
- Veiligheid van het luchtverkeer
- Volksgezondheid of openbare veiligheid.

Een ontheffing wordt niet verleend voor vogels in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling en/of het belang: 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten'.

Lijst van jaarrond beschermde vogelnesten

Vogels die hun verblijfplaats het hele jaar gebruiken, zijn jaarrond beschermt. Slechts een beperkt aantal soorten bewoont het nest permanent of keert elk jaar terug naar hetzelfde nest. Op de volgende vier categorieën gelden de verbodsbepalingen van artikel 11 van de Flora- en faunawet het gehele jaar:

1. Nesten van de steenuil die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats.
2. Nesten van koloniebroeders (roek, gierzwaluw en huismus) die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en beperkt beschikbaar.
3. Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en beperkt beschikbaar. Van de 5 soorten broeden de slechtvalk, grote gele kwikstaart en ooievaar zeer) zelden in Noord-Brabant, de kerkuil is iets minder zeldzaam.

4. Vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen. Van de 7 soorten broeden de boomvalk, buizerd, havik, sperwer, wespendif en ransuil in Noord-Brabant.
5. Tot deze categorie behoren vogelsoorten die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen. Tot de categorie 5 behoren momenteel 34 vogelsoorten. Met uitzondering van de zeearend, kortsnavelboomkruiper, kleine vliegenvanger, raaf, ruigpootuil en eidereend broeden alle soorten in Noord-Brabant. De draaihals, tapuit, brilduiker, glanskop en hop broeden echter zeer zeldzaam in Noord-Brabant. Daarentegen behoren tot de lijst ook enkele (zeer) algemene soorten, te weten de ekster, zwarte kraai, koolmees, pimpelmees en spreeuw. Andere (minder algemene) soorten die tot de categorie 5 behoren zijn de boerenzwaluw, huiszwaluw, oeverzwaluw, ijsvogel, blauwe reiger, groene specht, zwarte specht, grote en kleine bonte specht, bosuil, torenvalk, bonte en grauwe vliegenvanger, boomklever, boomkruiper, zwarte mees, gekraagde en zwarte roodstaart. De soorten uit de categorie 5 vragen extra onderzoek, ook al zijn hun nesten niet jaarrond beschermd. Categorie 5-soorten zijn namelijk wel jaarrond beschermd als zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden dat rechtvaardigen.

Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door de ingreep zal verdwijnen is altijd een omgevingscheck nodig. Er moet dan worden vastgesteld of er voldoende gelegenheid is voor de soort om zelfstandig een vervangend nest te vinden in de omgeving. Is dit niet het geval? Dan moet, voor zover mogelijk, een alternatief nest worden aangeboden. Is dat ook niet mogelijk? Dan is de aanvraag van een ontheffing noodzakelijk. Het is de verantwoordelijkheid van de aanvrager om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen of een ontheffing nodig is gebaseerd op de feitelijke en ecologische omstandigheden van de betreffende soort.

3.4.2. Situatie binnen het plangebied en gevolgen door de geplande activiteiten.

Nesten of sporen van gebouwbewonende vogelsoorten, zoals de huismus en gierzwaluw zijn niet waargenomen.

Een deel van de nu nog aanwezige begroeiing is potentieel geschikt om nestgelegenheid aan diverse vogelsoorten te bieden, zoals heggenmus, merel, winterkoning, roodborst, groenling, vink, houtduif en turkse tortel. Daarnaast zijn een aantal schoorstenen een potentiële broedplaats voor de kauw. Zowel de schoorstenen als de begroeiing zullen door de geplande activiteiten verdwijnen.

De broedplaatsen/nesten van de genoemde vogelsoorten zijn tijdens het broedseizoen (maart-oktober) beschermd volgens de Flora- en faunawet.

3.5. Conclusies en aanbevelingen

Binnen het plangebied komen geen vaste verblijfplaatsen voor van vleermuizen, gierzwaluw en/of huismus.

Binnen het plangebied komen van de soorten die behoren tot de tabel 1 van de Flora- en faunawet de huisspitsmuis en mogelijk ook de mol en het konijn voor. Voor de vernietiging van de aanwezige verblijfplaatsen van deze soorten is de aanvraag van een ontheffing niet noodzakelijk.

Aanbevolen wordt om de aanwezige begroeiing en schoorstenen (bij voorkeur het gehele appartementencomplex) te verwijderen voor 1 maart 2016, of in ieder geval de schoorstenen ontoegankelijk te maken voor kauwen.

4. Literatuur en bronvermelding

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 2002.

Flora- en faunawet. 's-Gravenhage.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 2005.
Natuurkalender Broedvogels. 's-Gravenhage.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 2009.
Uitleg aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet. 's-Gravenhage.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 2009.
Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep.
's-Gravenhage.